

บทคัดย่อ

การศึกษาระบบการผลิตและโอกาสทางการตลาด ในการผลิตเนื้อโคพื้นเมืองในเขตจังหวัดภาคเหนือ (เชียงใหม่ - แพร่) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกระจายตัวของพื้นที่การเลี้ยงโคเนื้อ ทรานชนิคของพืชอาหารในแปลงหญ้าและศึกษาคุณค่าทางอาหาร รวมทั้งศึกษาเปอร์เซ็นต์ซากและส่วนประกอบของซากโคพื้นเมืองที่มีอายุไม่เกิน 2.5 ปี ดำเนินการศึกษาโดยออกแบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในเขตจังหวัดเชียงใหม่(327ราย) และจังหวัดแพร่ (90 ราย) เป็นระยะเวลา 1 ปี (ระหว่าง ม.ค. 49 – ธ.ค. 49)

ผลการศึกษาพบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่ มีการกระจายของพื้นที่การเลี้ยงโคเนื้อในทุกพื้นที่ของจังหวัด โดยสามารถแบ่งพื้นที่การเลี้ยงโคเนื้อและโคนมได้อย่างชัดเจน พื้นที่ที่เกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่นิยมเลี้ยงโคนมคือ พื้นที่เขตอำเภอสันทราย อำเภอสันกำแพง อำเภอไชยปราการ กิ่งอำเภอแม่ออน อำเภอสารภี และอำเภอแม่วาง เป็นต้น ส่วนพื้นที่ที่มีการเลี้ยงโคเนื้อหนาแน่นได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอหางดง กิ่งอำเภอดอยหล่อ อำเภอดอยตุง อำเภอดอยเต่า อำเภอฮอด อำเภอสะเมิง และอำเภอมก๋อย เป็นต้น ในจังหวัดแพร่มีพื้นที่ที่เลี้ยงโคนมคือ อำเภอเมืองและอำเภอร้องกวาง พื้นที่ที่เลี้ยงโคเนื้อกระจายอยู่ทั่วไป และมีการเลี้ยงหนาแน่นในเขตอำเภอเมือง อำเภอร้องกวาง อำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น เป็นต้น

ด้านข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 41 – 50 ปี เกษตรกรเริ่มต้นการเลี้ยงโคเนื้อใน 3 ลักษณะคือ การรับมรดก การเลี้ยงผ้า (ฝากเลี้ยง) และซื้อมาเลี้ยง ทุนที่ใช้ซื้อโคมีทั้งทุนจากส่วนตัว(ครอบครัว) และจากการกู้ยืมเงินทุนจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ เกษตรกรส่วนใหญ่สร้างคอกโคแบบคอกชั่วคราวและใช้ไม้ไผ่เป็นแนวรั้ว คอกเลี้ยงโคจะอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่พักอาศัย รูปแบบการเลี้ยงโคเนื้อเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยโคให้แทะเล็มหญ้าในแปลงหญ้าธรรมชาติอย่างอิสระตลอดทั้งวัน และต้อนโคเข้าคอกในเวลาเย็น พืชอาหารสัตว์ในแปลงหญ้าธรรมชาติเป็นพืชตระกูลหญ้า และพืชตระกูลถั่ว ที่เป็นกลุ่มพืชพื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีพืชชนิดต่างๆ รวมทั้งผลไม้สุกที่ร่วงลงดิน

พืชอาหารสัตว์ตามธรรมชาติมีอย่างอุดมสมบูรณ์ในช่วงฤดูฝน ในฤดูแล้งจึงมีปัญหาด้านอาหารหยาบเลี้ยงโค เนื่องจากขาดน้ำ และเกษตรกรไม่มีการเตรียมอาหารให้แก่โคในช่วงฤดูแล้งอาหารตามธรรมชาติในช่วงฤดูแล้งได้แก่ ผลไม้สุก ใบไม้ กาบไม้ไผ่ หญ้าแห้งในแปลง และตอซังข้าว เป็นต้น

เกษตรกรนิยมเลี้ยงโคเพศเมียในฝูง โดยใช้โคพ่อพันธุ์เป็นตัวคุมฝูงผสมพันธุ์ และเปลี่ยนพ่อพันธุ์ทุกๆ 3 – 5 ปี พ่อพันธุ์ที่ถูกปลดออกจากฝูงจะถูกนำไปขายเป็นโคฆ่า ด้านการซื้อขายโคเกษตรกรจะขายโคออกจากฝูงในลักษณะโคมีชีวิต จะไม่ขายโคในลักษณะเนื้อชำแหละให้แก่พ่อค้า

ประจำท้องถิ่นหรือพ่อค้าประจำหมู่บ้าน โดยคัดจากลักษณะภายนอกของโคแต่ละตัว ส่วนใหญ่จะขายโคเพศผู้ออกจากฝูงหลังจากหย่านแม่แล้ว และไม่มีการซื้อโคเข้ามาทดแทน

การศึกษาด้านเปอร์เซ็นต์ซากและส่วนประกอบต่างๆ ของซากพบว่า ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างโคเนื้อในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่ โดยมีค่าเฉลี่ยเปอร์เซ็นต์ซากเท่ากับ 49.98 ± 2.81 และ 48.54 ± 3.08 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ เปอร์เซ็นต์เนื้อแดง มีค่าเท่ากับ 74.01 ± 2.38 และ 72.35 ± 6.39 เปอร์เซ็นต์

Abstract

The study on production system and possibility for native cattle meat production in northern part of Thailand was carried out in Chiang Mai and Phare provinces. The objectives of these studies were to mapping the distribution of cattle production area, to analysis species and nutritive value of forages or feeds from natural pastures and also studied dressing percentage and carcass composition of native cattle with less than 2.5 years old.

Three hundred and twenty seven farmers form Chiang Mai and ninety farmers from Phare province were interviewed using questionnaires at their farms or cattle grazing areas. The results revealed that both in Chiang Mai and Phare, native cattle production area was thoroughly distributed, by which beef cattle production area and dairy cattle production area were clearly separated. Major district for dairy cattle raising in Chiang Mai are San Sai, San Kamphang, Chaiprakarn, Mae On, Saraphi and Mae Wang. Beef cattle was mainly produced in Hang Dong, Doi Lor, Chom Thong, Doi Tao, Hot, Samoeng and Om Goi districts. In Phare province, dairy cattle was produced in Muang and Rong Kwang districts, whereas beef cattle mostly distributed in Muang, Rong Kwang, Long ang Wang Chin districts.

Basic information from the farmers concerning showed that the farmers are mostly male with 41-50 years of age and married. They stated their farm in three different ways: family heritage, agreement farming and buying their beef cattle. Farmers used family fund or soft loan from various sources. For cattle housing, farmers constructed the temporary housing and using bamboo wood as fencing. The housing usually close to the house. They raised their cattle free grazing in natural pasture the whole day and brought back to the farm in the evening time. Forages in the pasture are native Graminae, Leguminosae, other weeds, and dropped ripening fruits. Natural feed resources are very rich in rainy season. In dry season, feed or forages was however very poor. Farmers had no plan for feed preservation. Major feed resources in dry season were e.g. Natural ripening fruits, wild plant leaves, bamboo leaf sheath, dried grass and dried rice stump in the field.

Farmers normally keep the cow, heifer and growing female cattle in their herd and using the bull for natural mating system. The bull will be used for 3-5 years and the culling bull will be sold out for meat. The farmers used phenotype to select their cattle for sale to local or village middleman. They sold only weaned cattle and not buying the new one after they sold out.

The studied on dressing percentage and carcass composition showed no different between those from Chiang Mai and Phare, which were 49.98 ± 2.81 and 48.54 ± 3.08 percent , respectively. Red meat percentage were 74.01 ± 2.38 and 72.35 ± 6.39 percent of the dressing.